

94(477) 08(082)

В 42

ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ

**Матеріали всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 66-й річниці Перемоги,
20-річчю Незалежності України
(Кривий Ріг, 22 квітня 2011 р.)**

Таким чином, твердження радянської історичної науки і сучасних неосталіністів про відсутність у Червоної Армії перед початком Великої Вітчизняної війни належного досвіду ведення масштабних воєнних дій не витримує критики. Такий досвід був. Інша справа, що він стосувався виключно організації наступальних операцій. Це повною мірою відповідало стратегічній доктрині Кремля того часу, але, на жаль, виявилось абсолютно незатребуваним в умовах реалій літа-осені 1941 р.

Література та джерела:

- 1.Афанасьев В. А. Халхин-Гол в ретроспективе Большой войны / В. А. Афанасьев // Отечественная история. – 1999. – №5. – С. 181-185.
- 2.Браун С.В. Уроки скромного юбилея / С. В. Браун // Преподавание истории в школе. – 2000. – №8. – С.20–22.
- 3.Военный энциклопедический словарь / Глав. ред. комиссии Н. В. Огарков. – М.: Воениздат, 1984. – 863 с.
- 4.Жуков Г. К. Воспоминания и размышления: в 3 т. / Георгий Константинович Жуков. – М.: Изд-во АПН, 1983. – Т. 2. – 325 с.
- 5.История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945: в 6 т. / Ред. коллегия П. Н. Поспелов. – М.: Воениздат, 1960–1965.- Т. 1. Подготовка и развязывание войны империалистическими державами. – 1960. – 532 с.
- 6.Мельтюхов М. И. Польский поход Красной Армии (сентябрь 1939 г.) / М. И. Мельтюхов // Преподавание истории и обществоведения в школе. – 2006. – №7. – С. 3–11.
- 7.Носков А. М. Радянсько-фінляндська війна 1939–1940 рр. / А. М. Носков // Укр. іст. журнал. – 1990. – №2. – С. 25–33.
- 8.Самсонов А. М. Вторая мировая война 1939–1945. Очерк важнейших событий / Александр Михайлович Самсонов. – М.: Наука, 1985. – 584 с.
- 9.Севостьянов Г. Н. Правда о «Зимней войне» 1939–1940 гг.: Историография / Г. Н. Севостьянов // Новая и новейшая история. – 1999. – №1. – С. 141–147.
- 10.Ширер У. Крах нацистской империи / Уильям Ширер; / Пер. с англ. С. Л. Орловой, Е. М. Федотовой, И. В. Квасюка]. – Смоленск: Русич, 1999. – 736 с.

Шляхтич Р. П.,

асистент кафедри історії України,
Криворізький державний педагогічний університет

СПЕЦГРУПИ НКДБ–МДБ У БОРОТЬБІ З УКРАЇНСЬКИМ ВИЗВОЛЬНИМ РУХОМ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ЧАС

В роки Другої світової війни та у повоєнний час на території Західної України продовжував діяти український визвольний рух. Добре законспіроване українське підпілля чинило відчайдушний опір радянському режимові до середини 50-х років ХХ століття. Це стало можливим завдяки підтримці з боку місцевого населення, тому українські повстанці і робили все можливе, аби цю підтримку не втратити. В той самий час радянська влада, навпаки, намагалася за будь-яку ціну дискредитувати український визвольний рух в очах громадянськості. І одним з найбільш дієвих засобів дискретизації виявилось створення спеціальних груп, які діяли під виглядом українських повстанців, і, виконуючи оперативні завдання, нерідко, чинили злочини проти місцевого населення.

В радянський час провокації спецгруп, безумовно, приписувались українським повстанцям і використовувались для ілюстрації їх «злочинної діяльності». Сьогодні їх українські історики намагаються об'єктивно поглянути на цю проблему. Першими, хто звернув свій погляд на діяльність радянських спец груп, були Іван Білас [1–2] та Володимир Сергійчук [16]. У своїх монографіях вони вперше ввели до наукового обігу архівні документи стосовно радянських спецгруп, дали правову оцінку їх діяльності. Сьогодні ця проблема розробляється у працях сучасних істориків Д. Веденеєва та Г. Биструхіна [3], В. Дмитрука [8], С. Макаруча [14], С. Кокіна [9] тощо. У працях цих авторів розкрито різноманітні аспекти діяльності спецгруп.

Джерельною базою статті є матеріали, які містяться в Літописах УПА [10–13] та у фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України [4–7].

Спецвідділи для боротьби з ОУН і УПА почали створюватися ще під час Другої світової війни з радянських партизан. Зокрема за пропозицією начальника оперативного відділу полковника Соколова було ухвалено рішення про передислокацію з початку 1943 року частини більшовицьких партизанських з'єднань з Росії та Білорусі на Волинь з метою «розкладення націоналістичних формувань противника на території України» [16, с. 6]. Проводячи диверсійні та терористичні акти проти німців, радянські партизани намагалися перекинути відповідальність за це на українських повстанців. Так, Герой Радянського Союзу І. Грабчак, на місці диверсій залишав листівки, написані від імені «бульбівців». Інша радянська диверсійна група під командуванням Дмитра Медведєва, здійснюючи замах на гітлерівських урядовців, залишала на місці вбивства списки українських націоналістів або вигукували «Слава Україні!» [16, с. 7]. Відомо, що в листопаді 1943 року біля села Гранки Кути Миколаївського району Львівської області діяла радянська спецгрупа, внаслідок її діяльності були затримані 4 особи. Під час утримання їх під вартою дві особи покінчили життя самогубством, а двадцятип'ятирічний зв'язківець УПА намагався заколотися цвяхом [16, с. 32]. В січні 1945 році з колишніх вояків УПА Тернопільським УНКВС була створена спецгрупа під керівництвом агента «Бистрого». Вже в перші дні діяльності цієї спецгрупи був захоплений М. Андрюсенко (Бурений), господарчий референт села Конюхи (Крич) та ще 30 осіб [16, с. 45]. Отже, використовуючи складну суспільно-політичну ситуацію в регіоні, радянські спецслужби застосовували агентурно-бойові групи для ліквідації та дискредитації представників українського визвольного руху.

Спецгрупи формувалися як з українських підпільників, які явилися з повинною, так і з радянських партизан. Відомо, що до середини 1944 року для розгрому загонів УПА використовувались радянські партизанські з'єднання С. Олексенка, А. Одухи, О. Федорова, П. Вершигори [14, с. 215]. В подальшому їх особовий склад стане кістяком перших спецгруп. Так робилося тому, що колишні підпільники добре знали конспіративні порядки підпілля та мали широкі зв'язки з керівниками підпілля, а партизани мали досвід боротьби з українським визвольним рухом ще під час війни. Взагалі, проблема досвіду боротьби з цілою, добре законспірованою підпільною сіткою, яка до того ж мала свою армію, була досить актуальною, особливо, в перші повоєнні роки. Тому, як правило, командував спецгрупою один із колишніх ватажків УПА, а оперативне керівництво здійснював влитий до її складу оперативний працівник НКДБ–МДБ [8, с. 934]. Характерною особливістю діяльності спецгруп була відсутність випадків зради їх членів. Така ситуація була досягнута, завдяки перевірці кожного члена на виконанні завдань по ліквідації оунівського підпілля. Для того, аби створити різноманітні варіанти контролю за бійцями спецгрупи, застосовувалися особливі методи. Так, при створенні в березні 1945 року спецгрупи в Тернопільській області, було запропоновано набирати до її складу представників ОУН(Б) і ОУН(М). Мотивовано це було тим, що «мельниківці» та «бандерівці» між собою не домовляться, натомість будуть стежити один за одним [2, с. 437]. Отже, під час створення спецгруп використовувалися різноманітні варіанти, щоб забезпечити контроль за їх особовим складом. До того ж, спецгрупи складали особи, які здатні були не тільки захопити в полон бійця, з яким воювали у підпіллі, але і знищити його.

За даними, які наводять у своїй монографії Д. В. Веденєєв та Г. С. Биструхін, станом на 20 червня 1945 року в Західній Україні діяло 156 спецгруп або АБГ (агентурно-бойові групи), у складі яких було 1783 особи [3, с. 290]. Ці групи у 1945–1947 роках діяли переважно під виглядом боївко УПА, а після 1947 року – під виглядом СБ ОУН. Хоча оперативні комбінації, коли АБГ імітували СБ ОУН, були і в перші роки після війни. Так, в 1945 році в селі Комурувка Тернопільської області для ліквідації боївки Трегуба була використана спецгрупа Тернопільського УНКВС. Вона зайшла вночі в село і під виглядом СБ заарештувала голову сільради. Вимагаючи від нього дати проти себе неправдиві свідчення, навіть намагалися його повісити. Коли в ранці спецгрупа відій-

шла, а голову сільради відпустили, він сам прийшов до місцевого відділу НКВС та розповів, де можна знайти боївку Трегуба. В результаті було ліквідовано 17 оунівців та 11 підпільників було взято у полон [2, с. 441].

Також агентурно-бойові групи неодноразово використовувалися для ліквідації рядових членів і ватажків ОУН. Так, для ліквідації членів Подгаєцького районного проводу Сухатського і Максимішина був використаний агент УМГБ Волков. В кінці червня 1947 року він їх знищив [8, с. 983]. Для ліквідації членів ОУН агентами-бойовиками використовувалися різні засоби. Так, агент-бойовик УМДБ Дрогобицької області «Данило» зв'язався з керівником сільської ОУН Міко і отримав від нього завдання збирати продукти для підпілля. За вказівкою УМГБ Данило отруїв продукти і віддав їх підпільникам. В результаті загинув керівник пропаганди районного проводу ОУН Мирон, керівник боївки УПА Чорного та санітарка районного проводу ОУН Селянка» [8, с. 979]. З липня 1948 по березень 1949 року агентурно-бойовими групами разом з підрозділами військ МДБ було ліквідовано та заарештовано 1447 підпільників [12, с.163]. Взагалі, саме за участі агентів-бойовиків ліквідували або затримали членів Проводу ОУН в Україні Р. Кравчука (21 грудня 1951 року), П. Федуну (23 грудня 1951 року), В. Галасу (11 липня 1953 року) та В. Кука (23 травня 1954 року). Отже, діючи під виглядом боївок СБ та відділів УПА, спецгрупи отримували можливість фізичного доступу до підпільників. Тих осіб, яких не вдавалося, з тих або інших причин, скомпрометувати або затримати, ліквідували.

З 1944 року спецгрупи використовувалися також для здобуття оперативної інформації для оперативного проведення військових операцій. У березні 1945 року в розпорядженні прикордонних військ НКВС Українського військового округу діяла спецгрупа під командування Соколенка. В ході своєї діяльності ця спецгрупа здобула інформацію, що за прикордонною лінією знаходиться командування 2-го ВО УПА «Буг» у складі замісника командуючого Ореста, начальника розвідки Ораса, інтенданта Шершина та інших, загалом 12 осіб керівного складу та рядових вояків УПА. Внаслідок отриманої інформації, була проведена військова операція по ліквідації керівництва та військ УПА [2, с. 456]. З іншого боку, слід відзначити що законспіраційний характер діяльності агентурно-бойових груп інколи призводив до непорозумінь між різними силовими відомствами. Характерний випадок стався в липні 1944 року в Дубнівському районі Рівненської області. За оперативною інформацією в районі Переділівського лісу знаходилася група українських підпільників у складі 80 - ти осіб. Для її ліквідації у згаданий район було надіслано три роти солдат загальною кількістю 134 особи. Внаслідок проведених військово-оперативних заходів з'ясувалося, що під виглядом українських націоналістів у Дубнівському районі діє винищувальний батальйон УНКВС Рівненської області під керівництвом Ф. Чупринського [16, с. 35].

Спецгрупи використовувалися і для викриття та подальшого знищення підпільної сітки ОУН. Типовий сценарій такої операції виглядав наступним чином: затриманий представник підпілля відмовлявся давати свідчення, тоді його «відбивала» нібито СБ ОУН і звинувачувала його у співпраці з МДБ. На допити в СБ ОУН підпільник, як правило, розповідав про те, хто він є у підпіллі та які люди це можуть підтвердити, про свої операції у підпіллі. Після допиту, на боївку СБ «випадково» натрапляв підрозділ військ МДБ і захоплював підозрюваного та матеріали, задокументовані СБ на нього. Після цього підозрюваний починав давати свідчення вже у МДБ. Так діяла спецгрупа «Кавки» Глинянського РВ МДБ Львівської області під час розробки підпільника Мелети [8, с. 960]; в такий спосіб у липні 1948 року розробляли Юрія Шухевича, а згодом і дружини провідника Н. Шухевич-Березинську [3, с. 290], тощо.

Іншим сценарієм діяльності спецгруп під виглядом СБ ОУН було безпосереднє захоплення підозрюваного агентурно-бойовою групою і допит його від імені СБ. Так діяли спецгрупи: Станіславського УМДБ під час оперативної розробки підпільника Шпака [8, с. 961]; Дрогобицького УМДБ під час оперативної розробки зв'язкової Стрийського

надрайонного проводу ОУН Марійки [8, с. 963]; Рівненського УМДБ під керівництвом Костя під час оперативної розробки підпільника Солтиса [8, с. 968] та інші.

Таким чином, спецгрупи забезпечували, з одного боку, здобуття необхідної оперативної інформації, а з іншого – реалізовували її, ліквідовуючи представників підпілля. В той самий час дуже важко було утримати групу осіб з такими специфічними завданнями в рамках законності. Тому, вже починаючи з кінця 40-х років, неодноразовими були звернення Прокуратури до ЦК КП(б)У із закликами припинити порушення радянської законності спецгрупами.

Найбільше порушень радянської законності проти місцевого населення здійснили такі спецгрупи: спецгрупа Рівненського МДБ, яку очолював агент Крилатий [2, с. 470]; спецгрупа Рівненського обласного управління МДБ у складі агентів Степового та Верхового [10, с. 359]; спецгрупа Тернопільського управління МДБ, яку очолював майор держбезпеки Соколов [1, с. 11]; спецгрупа Львівського обласного відділу МДБ [2, с. 472]; агенти – бойовики Львівського УМДБ Кавка та Даньо [12, с. 164] та Рівненського УМДБ Зборовський, Трофимчук, Рибчинський, Перепечай [12, с. 165] та ще багато інших.

Під час рейдів селами у вигляді боївок УПА нерідко агентурно-бойовими групами вчинялися збройні пограбування, вбивства місцевих мешканців, гвалтування жінок. Так, вночі 4 січня 1949 року агенти-бойовики Турківського РВ МДБ Дрогобицької області – К. Ф. Шельник та І. М. Кульгович разом з конюхом РВ МДБ Скобою прибули в с. Бережок, де під виглядом ОУН вчинили збройне пограбування С. Лиля в його будинку [1, с. 12]. В ніч на 23 липня 1948 року спецгрупою МДБ із с. Підвисоцьке була відведена до лісу Н. Репницька. В лісі до неї були застосовані тортури, після чого учасниками спецгрупи вона була зґвалтована [2, с. 471]. Спецгрупа МДБ на чолі з С. Панасюком тільки в с. Пащис Тернопільської області умертвила 34 особи протягом 1944–1946 років [8, с. 808].

Радянські спецслужби не зупинялися ні перед чим заради знищення українського визвольного руху. Відомі випадки, коли радянські агенти, хворі на венеричні хвороби, навмисно заражали ними місцевих жінок і дівчат з тим, щоб ці хвороби розповсюдились серед українських підпільників. 22 травня 1946 року в селі Держів Миколаївського району Дрогобицької області українські підпільники зіваили венерично-хворого енкаведиста-розвідника, який зізнався, що мав постійне завдання заражати по тюрмах заарештованих дівчат [13, с. 275]. Пошесть виявилась настільки загрозливою, що українське підпілля змушене було випустити «Інструкцію-пересторогу», в якій наголошувалось на подібних методах знищення українського визвольного руху [6, арк. 179а].

Факти знущань з місцевого населення представників агентурно-бойових груп використовувалися підпіллям в пропагандистських цілях. Так, у 1949 році українське підпілля випустило листівку, в якій застерігало місцеве населення від провокаційних дій МДБ. У ній, зокрема, наголошувалось, що у своїй провокаційній діяльності МДБ використовує два методи. Перший – створення підпільних організацій, нібито пов'язаних з ОУН, і втягнення до них якнайбільше людей. Потім, як правило, всіх членів такої організації заарештовували за участь у підпільній діяльності. Другий метод передбачав створення спецгруп, які під виглядом українських підпільників намагалися скомпрометувати місцевих мешканців, яких потім органи МДБ заарештовували за співпрацю з ОУН і УПА [7, арк. 260].

В самому підпіллі, щоб уберегтися від радянських провокацій, постійно змінювалися системи захисту – це ще більше ускладнювало діяльність спецгруп. Так, коли стало відомо, що спецгрупи почали діяти під виглядом СБ ОУН, в підпільній мережі кожного села був ведений свій пароль [2, с. 441]. Підпілля взагалі було досить непогано ознайомлено з діяльністю силових структур радянської влади. Так, С. Мудрик-Мечник, колишній підпільник, пише про те, що спецгрупу Львівської області очолював В. Чингіліяров. До її складу входили чекісти з оперативного відділу Єжов, Білінський, Більшенко [15, с. 10]. Підпільникам були відомі методи, з допомогою яких відбувалося вербування агентури, були розроблені цілі комплекси, які висвітлювали діяльність радянських спецслужб.

Перетворення у бойку ОУН інколи відбувалося так майстерно, що навіть члени спецгрупи вважали себе оунівцями. Ось свідчення одного з учасників спецгрупи Рівненської області Ф. Бурця (Шишка): «Щоранку ми молилися, віталися вигуком «Слава Україні!», відповідали: «Героям Слава!», співали «Боже великий єдиний, нам Україну храни», розмовляли по-українськи. У спецзагоні нараховувалося 50 бойовиків, добре озброєних, одягнутих в обмундирування УПА і з тризубцями на шапках. Ніхто не міг і запідозрити, що ми не бандерівці» [8, с. 807]. Таким чином, діяльність спецгруп МДБ не вписувалась в рамки радянського законодавства.

З іншого боку, з часом, і українські підпільники почали використовувати тактику радянських спецслужб. Яскравим прикладом цьому може бути діяльність спецбойовиків СБ ОУН. Це особливе військове утворення українського підпілля, метою якого була дискредитація влади в очах місцевого населення або здобуття необхідної інформації. Як правило, це були невеликі загони повстанців, які були переведені в радянську військову форму. Так, 23 лютого 1944 року до голови Кунінської сільради Мізоцького району Рівненської області зайшли шість осіб, які були вдягнуті у форму офіцерів та рядового складу Червоної армії і з допомогою сили забрали списки військовозобов'язаних [5, арк. 3]. 9 січня 1945 року в селі Чайковичах Рудковського району Дрогобицької області оунівцями було вбито дільничного інспектора міліції Левченко. Повстанці зайшли у помешкання під виглядом бійців винищувального батальйону [10, с. 134]. 26 вересня 1945 року в селі Товсто-Баби Монастирського району Дрогобицької області 5 оунівців у формі червоноармійців вбили завідуючого відділом райкому КП(б)У Кнуренка, секретаря райкому ЛКСМУ Рабуна та оперуповноваженого райвідділу НКВС Верещака [11, с. 483]. Відомо, що спецбойовиками ОУН проводились і більш операції. 13 листопада 1945 року біля шостої години вечора в райцентр Пробіжне Тернопільської області ввійшла спецбойовка ОУН під керівництвом Голуба у складі 60 осіб. Зареєструвавшись у військкоматі як військовий підрозділ, вони дочекалися темряви та одночасно напали на РВ НКВС та НКДБ, а також на райвиконком, райвійськкомат та пошту і клуби. Внаслідок нападу вбито 8 осіб, знищено будівлі РВ НКВС, райвиконкому, райвійськкомату та пошти, звільнено 6 осіб [4, арк. 72–73]. Таким чином, виявлялися зрадники як серед місцевого населення, так і серед особового складу ОУН, знищувалися представники парамілітарних формувань та радянські активісти. З іншого боку, до таких фактів необхідно ставитися дуже обережно, бо інформації в повстанських джерелах про подібні спецбойовки вкрай обмаль, а радянські згадки про подібні утворення можуть бути банальною фальсифікацією, щоб приховати сліди власних злочинів.

Українські спецбойовики поступово зникають на початку 50-х років. Це було пов'язано зі зменшенням кількості підпільників, а отже і відсутністю кваліфікованих кадрів для проведення подібних операцій. Радянські спецгрупи продовжували свою діяльність до середини 50-х років. Їх діяльність була оперативно виправданою до тих пір, поки існував організований український визвольний рух. В 1953 році був захоплений Василь Кук і після цього з радянською владою продовжували боротьбу невеликі повстанські групи. За таких умов необхідність у спецгрупах зникала.

Таким чином, спецгрупи використовувалися для знищення підпільників та здобуття оперативної інформації. Під виглядом повстанців спецгрупи повинні були дискредитувати підпілля в очах місцевих мешканців. Як наслідок, тонка грань між оперативною доцільністю та порушенням закону у діяльності спецгруп дуже часто зникала. З цього приводу І. Білас відзначає, що жертвами спецгруп, у переважній більшості, було цивільне населення західних областей України, яке гинуло внаслідок провокаційної політики репресивного апарату, що функціонував під маркою націоналістичних формувань, нагнітаючи і до того напружену ситуацію в краю з метою зображення населення Західної України як ворожого щодо всіх інших українців, компрометуючи тим самим національно-визвольну боротьбу за державну незалежність України [1, с. 11]. Отже, саме

діяльність спецгруп МДБ і досі формує негативну суспільну думку щодо боротьби ОУН і УПА. Тому, що ті злочини, які здійснили під виглядом боївок ОУН та відділів УПА радянські спецслужби, і досі виступають доказами злочинної діяльності українських підпільників проти місцевого населення.

Література та джерела:

1. Білас І. Репресивний апарат тоталітарного суспільства у боротьбі з національно-визвольним рухом в часи другої світової війни/ Іван Білас // Матеріали наукової конференції всеукраїнського братства вояків УПА (Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історія, уроки, сучасність). – Івано-Франківськ: Тов «Увіс». – 1993. – С. 6–23.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: 2-х кн. – Кн.2. Документи та матеріали./ Іван Білас – К.: Либідь – «Військо України», 1994. – 685с.
3. Веденєєв Д. В. Двообій без компромісів. Протиборство спец підрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки: Монографія./ Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.
4. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 47.
5. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 51.
6. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 28.
7. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 65.
8. Дмитрук В. Г. Вони боролись за волю України./ В. Г. Дмитрук. – Луцьк, «ВАТ Волинська обласна друкарня», 2007. – 1072 с.
9. Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах державного архіву СБУ. Випуск 1. Анотований покажчик документів з фонду друкованих видань (1944–1953р.р.)/ С. Кокін. – К., 2000р. – 207 с.
10. Літопис УПА Нова серія. – Т. 3./ [Під ред. Петра Потічного]– Київ-Торонто: Видавництво Літопис УПА – 2001. – 647 с.
11. Літопис УПА Нова серія. – Т. 4./ Під ред. Петра Потічного. – Київ-Торонто: Видавництво Літопис УПА – 2002. – 597 с.
12. Літопис УПА Нова серія. – Т.7/ Упорядники А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. – Київ-Торонто.: Видавництво Літопис УПА, 2003. – 716с
13. Літопис УПА. – Том 9. Кн.2 / Під ред. Петра Потічного – Торонто: Видавництво Літопис УПА – 1982. – 520с
14. Макаруч С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА 1944-1945 рік. / Степан Макаруч / [Голова ред. колегія Ярослав Ісаєвич, упорядник і відповідальний редактор Юрій Сливка] (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. / Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України). – Львів, 2004. – №11 – С. 210-223.
15. Мечник С. Служба безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКДБ-МДБ-КДБ / Степан Мечник. – Тернопіль: Буцацька районна друкарня, 1993. – 69 с.
16. Сергієв В. Тавруючи визвольний прапор. Діяльність агентури та спецбоївок під виглядом ОУН-УПА / Володимир Сергієв. – К.: ПП Сергієв М.І., 2006. – 184 с.

Могилук С. В.,

аспірантка кафедри історії України,
Криворізький державний педагогічний університет
Наук. кер.: д. і. н., проф. Шайкан В. О.

Будівництво шляхів на території генерального округу «Дніпропетровськ» під час німецької окупації (1941–1943)

Багато страждань зазнав український народ під час Великої Вітчизняної війни та німецької окупації. На захопленій території німецька влада всіма можливими способами грабувала та експлуатувала український народ. Ці трагічні події відлунюються в народній пам'яті та активно досліджуються науковцями І. Ветровим [1], М. Ковалем [7], М. Слободяннюком [8], В. Шайкан [9]. Експлуатацію трудових ресурсів генерального округу «Дніпропетровськ» при будівництві шляхів ми спробуємо розглянути в нашій статті.

З початком окупації генерального округу «Дніпропетровськ» німецька влада почала усвідомлювати крайню необхідність в налагодженні засобів зв'язку між захопленими територіями, щоб керувати, контролювати, а найголовніше – часно вивозити вилучені продукти харчування, цінне майно та сировину. Крім того, необхідно було налагодити безперешкодне пересування німецької армії, а дороги після бойових дій були сильно пошкоджені. Тому одним із першочергових завдань «нових» українських органів управ-